

מתוך האיגרת יש להבין את ההלכה האמורה בשם רב, שלא יגביהו בתים יותר מבית הכנסת, אשר ביישובים הוותיקים הנ"ל של יהודי בבל היו ממש מרכזי השלטון ומשלטים של כבוד התורה. רוב היישובים האלה נמצאו על גדות הפרת או יובליו, ואין שם גובהה של עיר מבחינה טופוגרפית. ולא בכל היישובים הקדומים בבבל ניתנה אפשרות ליהודים להגן על סביבה מתאימה והולמת את קדושת ביהכ"נ. בדורא אירופוס נמצא ביהכ"נ ברחוב של בתי פולחן לאלילי יוון ורומי וכנסייה נוצרית. ייתכן, כי משום כך היו הרבה בתי הכנסת בבבל הרחק מן היישוב (בי כנישתא סמיכתא למתא; ביהכ"נ דבי אגובר חוץ לעיר אבל בתוך התחום; בית מדרש בשדה היה)⁵⁷. **היפך הדבר ראיתי בעיירה ראדין, מושב בעל "חפץ חיים", ששם הכנסייה הנוצרית הייתה מחוץ ליישוב, ובתוך העיירה בתי כנסיות ובתי מדרשות; אמרו, כי משום כך בחר ר' ישראל מאיר הכהן במקום זה למושב לו.** על כל פנים ברור, כי בתי הכנסת כאלה לא עמדו בגובהה של עיר, ולא נדרשו להזדקף כמגדל מעל בתי הסביבה. נמסר לנו כי רב קנה "לגינתיה דבי רב בצורתא דהויא נכסי הגר". לאור זה יש להעלות על הדעת להבליט ביהכ"נ בקביעתו בתוך גן ציבורי, כגון ביהכ"נ המרכזי של תל-אביב, שהוא נמצא ליד רחוב ראשי הומה, בראש הומיות, ובכל זאת הוקם על מגרש מוקף שיחים וצמחים ואפילו עצים, למרות הפקפוקים מצד ההלכה⁵⁸. תכנון כזה מחליף את גובה הבניין ברחבות השטח, או מוסיף עליו.

מגדל וצריח על ביהכ"נ

גובהו של מבנה ביהכ"נ הבולט ושולט בסביבתו היה אפשרי לקיים ביישוב יהודי או ברובע יהודי, בעיקר כשהוא ביהכ"נ הרשמי והמרכזי של העדה, ויש הרבה דוגמאות לקיום הלכה זו במילואה. אך לפעמים הסתפקו בקיום פורמאלי, כגון מעשה⁵⁹ שהיה בטרשיש, באחד מקרוביו של רבנו תם "שהגביה ביתו מעל גובה ביהכ"נ וצווה ר"ת להגביה גם ביהכ"נ, ועשה כעין סניף לצד אחד לקרן אחת, ויותר לא הצריך". כנראה שלא הייתה זאת המצאתו של ר"ת. מלבד תפקיד זה של "סניף" או מגדל רוכב על גגו של ביהכ"נ, לקיים מה שנאמר "לרומם", נודעת לו חשיבות אף מבחינה ביטחונית ליישוב בסביבה; במיוחד במזרח אירופה בזמן מאוחר יותר שימש ביהכ"נ גם כמבצר היהודים מחמת המציק. יש אומרים, כי המגדל בארכיטקטורה של הכנסיות ואף צריח (בערבית מנארת) המתנשא

57 קידושין עג ע"ב. רעק"א לאו"ח קנ; יר"ד קעח.

58 אנציקלופדיה תלמודית, כרך ג ע' קצח; ירחון "בית הכנסת" ת"א, שבט תש"ז ע' 8; הגרצ"פ פראנק זצ"ל, הר צבי, לטור או"ח סימן קנ.

59 מהר"ם מרוטנבורג (הוצ' כהנא), כרך א, ע' קסד, סימן קכא.